

Margunn Serigstad Dahle (redaktør)

Våg å tenke

Egill Danielsen Stiftelse

CHECKING OUT THE CULTURAL SOUP WE SWIM IN

*Why do we buy what we buy,
vote the way we vote,
eat what we eat and say what we say?
Why do we have the friends that we have,
and work and play as we do?
It's our choice?*

*Yes, but there are forces, often unseen,
that shape every decision we make
and every action we take.*

*These hidden, life-shaping values and ideas
are not promoted through
organized religions or rival philosophers,
but fostered by cultural habits, lifestyles and
the institutional structures of society.*

Mark L. Sanford & Steve Wilkens

Budskapet og brillene – om fag, formidling og forståelse

Tittelen *Noen sier noe* var treffende nok for en lærebok i kommunikasjon for over tjue år siden, men i vår hverdag ville den virkelig skyte blink. Vi bombarderes av budskap i ulike kanaler og formater. Men hvem er alle disse som «sier noe» – og hvorfor tar de ordet? Slike spørsmål er viktige å stille. Men minst like viktig er det å spørre hvilke budskap som formidles – og hvordan de blir forstått. Enten det er fagtekster eller tekster fra populærkulturen, er dette like vesentlig.

Ingen formidling er nøytral, og ingen har nøyaktig samme forståelse av budskapet. Selvfølgelig, skulle vi ønske å legge til. Men i møte med det store mangfoldet, er det fort gjort å glemme at ingen tekster er nøytrale.

Det er for eksempel lett å tenke at populære sanger og tv-serier er «bare underholdning», uten noe underliggende perspektiv. Men om vi for eksempel lytter til *Tusen tegninger* av *Karpe Diem*, kan vel ingen være i tvil om at de vil noe mer enn «bare» å underholde oss?

Men brorskapet er ikke lenger de som tror på det samme, har en bror som er hindu, og det handler om å godta at andre har en mor som – og kanskje en far som – lærte dem noe annet om livet, som at himmelen er et mål og livet kanskje er en casting...

Karpe Diem

*To think intelligently today,
is to think worldviewishly.*

Os Guinness

Musikkvideoen er da også filmet i syv forskjellige gudshus. Det er dermed ingen grunn til å bli overrasket når tekstforfatter Magdi sier at de ville fokusere på likheten mellom ulike religioner. Men Magdi, som er muslim, sier at da han hadde sett videoen første gang, følte han «*det nesten som det var blandet, hvilken religion[han]har. Denne gangen er fokuset på likhetene*».¹ Midt i ønsket om å vise hva religionene har felles og oppmuntre til vennskap på tvers av religiøs tro, virker det som om de også formidler at alle religioner er like sanne. Legger vi merke til dette dypere budskapet – og hvordan vurderer vi det, i tilfelle?

Hva så med fagtekster? La oss se litt på dette sitatet fra læreboken *Tellus 8*, i naturfag for ungdomstrinnet:

Galileis astronomiske observasjoner viste at jorda ikke er flat. Dette var direkte i strid med kirkens lære, og prestene mente at Galileis tanker var en hån mot Gud.

Mens vi i møte med populærkulturen helst vil tenke at det er «bare underholdning», vil vi her helst tenke at det er «objektiv fagkunnskap». Men sitatet viser at i stedet for en fagtekst med objektive, etterprøvbare fakta, får vi presentert myten om at i middelalderen mente kirken at jorden var flat. Saken med Galileo gikk i hovedsak på spørsmålet om jorda går rundt sola eller motsatt.²

Begge disse eksemplene har med verdier og trosoppfatninger å gjøre, og vi kunne gitt en lang rekke illustrasjoner på det samme fra populærkultur og pensum. I mangfoldet av tekster ligger det nemlig et mangfold av perspektiver. Vi trenger derfor å bevisstgjøre oss både på at de er der, og på hvordan vi kan avdekke dem – og vurdere dem. Det betyr at vi også må være klar over hva som preger vår egen tolkning av tekstene. Hvilke briller møter vi de ulike budskapene gjennom?

To think intelligently today, is to think worldviewishly, sier sosiologen og kulturkritikeren Os Guinness. Ja, dersom vi vil forstå oss selv, hverandre og mylderet av tekster som omgir oss, må vi forstå hva som menes med begrepet livssyn og hvordan ulike livssyn preger både oss og tekstene.

Denne artikkelen vil gi hjelp til nettopp dette. Etter først å ha fokus på tekst og tolkning, står dette samlebegrepet for verdier og trosoppfatninger i sentrum. Livssynet er som briller vi møter alt gjennom. I denne sammenhengen er det da ekstra interessant å se nærmere på det kristne livssynet. Hva kjennetegner

Foto: Tore Hjalmar Sævik

Os Guinness

Tolkning som perspektiv

All læring har med tolkning og forståelse å gjøre, og det har dypest sett med tekster å gjøre. I skolehverdagen er vi vant til fagtekster av ulike slag, og det er stort fokus på sammensatte tekster. Samtidig er det viktig å minne hverandre om hvor viktige populærkulturens tekster er, ikke minst for barn og unge. Det snakkes med rette om en medialisert barne- og ungdomskultur, der ikke minst tv-serier, film, musikk, nyheter, dataspill og sosiale medier spiller en svært viktig rolle.

I møte med alle disse tekstene er det viktig å løfte frem to viktige forhold:

- Ingen tolker en og samme tekst helt likt – men ingen tolker den heller helt fritt.
- Ingen tekst er nøytral, og ingen som tolker, er nøytrale.

Dette gjelder enten teksten er en låt av Justin Bieber, en fagtekst i biologi eller et avsnitt i Koranen, og det gjelder uansett hvem vi er som hører/leser teksten.

Vi tolker altså den aktuelle teksten ut fra vår forståelseshorisont. Kunnskapen vi har og de erfaringene vi har gjort oss, preger forståelsen vår. Vi kan derfor si at vi alle har briller på oss, og de brillene er individuelle, med unik farge på brilleglasset. Ingen tolker en og samme tekst helt likt.

Men selvfølgelig tolker vi den heller ikke helt fritt. Sjangeren som teksten tilhører, styrer forståelsen til en viss grad. På grunn av ulike sjangerkonvensjoner, tolkes for eksempel ikke en nyhetssending på tv som en såpeopera. Men myter og misforståelser setter også noen rammer for tolkningen vår, oftest ubevisst. Vi har nemlig lett for å plassere noen tekster i en bås vi kaller «ikke nøytrale» og andre i en bås kalt «nøytrale». Like riktig som det er at religiøse tekster havner i båsen «ikke nøytrale», like galt er det å plassere en tekst fra læreboka i samfunnsvitenskap eller en film fra Hollywood i båsen «nøytrale». Saken er at ingen tekster er nøytrale. Alle bærer med seg verdier og perspektiver og preges dermed av grunnleggende ståsteder. Utfordringen ligger i å være bevisst på dette, ikke minst i møte med ulike fagtekster og tekster fra underholdningsmediene. Men bevisstgjøring forutsetter kunnskap om hva en tekst er, og hvordan tolkning skjer.

Tolkning av tekster kalles *hermeneutikk* og er et tverrfaglig fagfelt. Her arbeides det både med grunnlagsspørsmål og med ulike måter å bruke denne grunnlagskunnskapen på inn mot forskjellige fag. For å forstå ulike teorier om teksttolkning bedre, kan det være nyttig å dele disse teoriene inn i kategoriene

forfatterbaserte, tekstbaserte og mottakerbaserte tilnærminger. Ut fra navnet på dem, forstår vi at de har ulik vektlegging. Alle bidrar med noe viktig, og vi vil derfor kombinere sentrale anliggender fra alle disse tre tilnærmingene:

- *Forfatterbasert*: Vi trenger kunnskap om forfatteren for å kunne forstå tekstens kulturelle sammenheng bedre. Samtidig får vi da også hjelp til å finne ut noe om hvilke verdier og overbevisninger som kan ha vært med på å prege den aktuelle teksten. Med andre ord settes det her fokus på hvilket livssynsmessig ståsted forfatteren representerer.
- *Tekstbasert*: Vi trenger gode redskaper til å kunne analysere og forstå budskapet i de aktuelle tekstene bedre, enten det gjelder fagtekster eller tekster i populærkulturen. I denne artikkelen bruker vi livssynsbegrepet som et slikt analytisk verktøy.
- *Mottakerbasert*: Vi trenger å være oppmerksomme på hvordan vi som mottakere møter og forholder oss til ulike tekster. Ikke minst trenger vi å være oppmerksomme på egen sympati og antipati. Dette betyr at livssynsbegrepet også er sentralt i forhold til mottakerperspektivet.

Tre tilnærminger til tolkning av tekst:

- Forfatterbasert
 - Tekstbasert
 - Mottakerbasert
-

Livssyn som verktøy

Dersom du spør folk på gata hva et livssyn er, vil de sannsynligvis ikke gi deg en definisjon, men fortelle deg at det har noe med synet på livet å gjøre. Noen vil kanskje også legge til at livssynet har å gjøre med svarene vi gir på eksistensielle spørsmål. Dette er jo helt rett, samtidig som det selvsagt er svært mye mer å si om dette begrepet.

Etter hvert som mangfoldet av tro og verdier er blitt større i samfunnet vårt, er det blitt stadig viktigere å forske på livssyn. Vi skal ikke gå nærmere inn i forskningen her, men ta utgangspunkt i det viktige bidraget fra professor Per Magne Aadnanes ved Høgskulen i Volda. Aadnanes er den ledende fagpersonen innenfor livssynskunnskap i Norge, og gir oss god hjelp til å forstå livssynsbegrepet og til å systematisere ulike slags livssyn på en sakssvarende måte.

Aadnanes definerer innholdet i et livssyn som de synspunkter og oppfatninger vi har om de grunnleggende spørsmålene i livet. Disse spørsmålene kan deles inn i flere hovedområder. Aadnanes nevner tre, mens vi legger til en fjerde:⁴

- *Verdioppfatninger* – hva mener vi er godt, rett og vakkert?
- *Menneskesyn* – hva mener vi om menneskets verdi og særpreg og om menneskelivets mål og mening?

- *Virkelighetsforståelse* – hva mener vi om virkeligheten, døden og evigheten?
- *Tro* – hva har vi dypest sett tillit til og hvor forankrer vi vår søken etter mening?

Alle tumler med spørsmål på disse områdene, og svarene vi gir, utgjør livssynet vårt. Dermed er det umulig å ikke ha et livssyn. Men det betyr ikke at alle er bevisst på livssynet sitt. Det personlige livssynet kan også være mer eller mindre sammenhengende. Men når alt kommer til alt, har alle mennesker noen verdier en står for, en har et syn på menneskeverdet, en har noen tanker om virkeligheten og en finner mening et eller annet sted. Dette påvirker både følelser og engasjement, ja, det angår hele livet. Det er med andre ord umulig å være nøytral.

Selv om ingen personlige livssyn er identiske, gir det selvsagt mening å si at en har et humanistisk livssyn, et kristent livssyn, en er muslim, hindu o.s.v. Våre individuelle livssyn blir jo ikke til i et vakuum, men vi henter materiale fra livssynstradisjoner og livssynstrender som omgir oss i kulturen. Dette skjer både bevisst og ubevisst. Den som har et humanistisk livssyn, vil primært ha hentet materiale fra human-etikken og livssynstradisjonen sekulærhumanisme, mens muslimen har islam som hovedkilde.

Denne personlige livssynsdanningen varer livet ut, men barne- og ungdomsårene er særlig viktige. Dette er selvsagt en av hovedgrunnene til at religiøse så vel som sekulære livssyn er opptatt av å gi undervisning til de unge. Men vi henter som sagt ikke bare materiale til eget livssyn på en bevisst måte. På grunn av livssynsmarkedet som omgir oss og alle sporene av livssyn som ligger i populærkulturens tekster og i ulike fagtekster, hentes det ubevisst mye materiale her til den personlige livssynsdanningen.

Stadig flere forskere⁵ peker da også på hvordan mange i dag plukker og mikser elementer fra ulike livssynstradisjoner og danner sine helt selvstendige kombinasjoner. Poenget er da at det fungerer og oppleves riktig for den enkelte. Dette er kanskje et av de mest typiske trekkene ved vår samtid. Ingenting tolkes som objektivt sant og rett, men bare som sant for meg. Relativisme, altså, slik vi også pekte på under punktet om tekst som innfallsvinkel.

Satt på spissen, kan vi si at det finnes like mange personlige livssyn som det finnes personer. Det er derfor innlysende at vi må gjøre oss best mulig

Illustrasjon: Shutterstock

kjent med livssynstradisjonene og livssynstrendene, både for å forstå kildene en henter materiale fra og for å forstå hva som formidles direkte og indirekte i tekstene som omgir oss. Men det er en stor utfordring å kunne orientere seg i det store mangfoldet av livssynsperspektiv. Som hjelp til dette, bruker vi derfor Aadnanes sitt livssynsskjema (eller «livssynstypologi»⁶):

	Religiøse virkelighetsoppfatninger	Sekulære virkelighetsoppfatninger
Mennesket «overordnet» naturen	Monoteistisk livssynsperspektiv	Sekulærhumanistisk livssynsperspektiv
Mennesket «underordnet» naturen	Panteistisk livssynsperspektiv	Naturalistisk livssynsperspektiv

Dette skjemaet hjelper oss til å se noen vesentlige likheter og forskjeller mellom ulike grunnleggende livssynsperspektiver. Vi ser for eksempel at det er berøringspunkter mellom menneskesynet i kristen tro (som er et monoteistisk perspektiv) og human-etikk (som er et sekulærhumanistisk perspektiv), samtidig som menneskets unike rolle beskrives og begrunnes på helt ulike måter i disse to livssynsperspektivene (henholdsvis religiøst og sekulært).

Selvsagt er det en rekke sentrale spørsmål som dette skjemaet ikke gir svar på. For eksempel kommer det ikke fram hva det er som skiller de tre monoteistiske religionene kristen tro, jødedom og islam. Gudsbildet, synet på frelse og på hvem Jesus er, er bare noen av alle forskjellene som kan nevnes. Derfor trenger vi å komplettere dette skjemaet med andre perspektiver, for eksempel knyttet til innholdet i det fjerde livssynselementet; tro. Dette kommer vi tilbake til senere i artikkelen.

Men hvorfor og hvordan kan livssyn være et konkret verktøy i tolkningen av tekster? Utgangspunktet ligger i dette at ingen av oss er nøytrale, men alle har et livssyn. Dersom du så vil prøve å finne ut hva slags livssyn jeg har, må du begynne med det du legger merke til at jeg sier og gjør. På bakgrunn av denne *livsførselen* får du så noen pekere til mulige svar på hva som er livssynet mitt. Etter hvert finner du nemlig ut noe om hvilke verdier som synes å være viktige for meg, det røpes noe i forhold til menneskesynet, du får hint om hva

- I møte med **tekster i populærkulturen**, er det særlig handlingene og ordene som røper spor av livssyn.
- I møte med **fagtekster**, er det særlig i påstandene, eksemplene og illustrasjonene at vi finner disse sporene.

jeg tenker om virkeligheten og det avdekkes noe om hvor jeg fester tilliten og finner mening.

Slik er det også i vårt møte med ulike tekster. Når det gjelder populærkulturelle tekster som filmer, tv-serier, sanger osv, er det særlig handlingene og ordene som røper spor av livssyn, slik vi så i eksemplet med *Karpe Diem*. I møte med fagtekster, er det særlig i påstandene, eksemplene og illustrasjonene at vi finner disse sporene, slik som vi så fra læreboken *Tellus 8*.

Dette kan illustreres ved hjelp av et isfjell, der det kun er livsførselen som viser. Men rekkefølgen med verdier øverst og tro nederst, betyr ikke at innholdselementene i livssynet utgjør et slikt hierarki. Alle elementene henger sammen, men det er oftest verdiene vi først legger merke til.

Ut fra det vi nå har sett på om livssyn, kan vi gi en dypere begrunnelse for det vi sa om teksttolkning ovenfor:

- Ingen tolker en og samme tekst helt likt, fordi alle har individuelle, personlige livssyn og dermed ulike fortolkningsrammer.
- Ingen tolker en tekst helt fritt, fordi tekstene i tillegg til å være i en gitt sjanger, inneholder spor av livssyn og dermed representerer ulike livssynsperspektiver.

Briller som metafor

En metafor er et ord eller et uttrykk som brukes i overført eller billedlig betydning. Allerede i innledningen av artikkelen brukte vi ordet briller om den individuelle måten vi møter mangfoldet av budskap på. Briller kan altså brukes som grunnleggende metafor for det personlige livssynet som vi ser og fortolker verden gjennom. Siden alle mennesker har et personlig livssyn, har vi alle slike individuelle livssynsbriller med hver vår «farge». De verdiene vi står for, det menneskesynet vi har o.s.v., farger hvordan vi oppfatter og tolker det vi ser, hører og leser. Samtidig farger de det vi selv sier og gjør.

Forfattere har naturligvis også et livssyn, bevisst eller ubevisst. Enten det gjelder fagtekster, nyhetstekster eller populærkulturelle tekster, preger forfatterens livssynsbriller det som formidles i teksten. Men også dette kan skje bevisst eller ubevisst. I forhold til populærkulturelle tekster, kan en forfatter bevisst framtone sine egne verdier og trosoppfatninger, eller bevisst vektlegge hvor feil andre livssynsperspektiv fører hen. Ofte skjer det imidlertid på det ubevisste planet, fordi forfatterne ikke er oppmerksomme på sine egne livssynsbriller.

Ser vi nøye etter i fagtekster, vil vi oppdage at ulike livssynsbriller preger fagpersoners fremstilling, uavhengig av hvilket nivå og fagfelt det dreier seg om. Det som forener fagtekster på tvers av livssynsmessige ståsteder, er at de alle skal være preget av faglige og vitenskapelige krav. Men uansett hvor sterkt en bestreber seg på å være objektiv, er ingen fagtekst nøytral. Det er alltid en viss grad av subjektivitet i framstillingen, farget av det personlige livssynet. Som regel ser vi tydeligst spor av disse livssynsbrillene i valget av eksempler og i etiske drøftinger, samt i verdimessige perspektiver og vurderinger.

Her er det interessant å merke seg at en hovedtrend i nyere internasjonal vitenskapsfilosofi er å avvise nøytralitet både som ideal og som mulighet. Derfor er det ikke lenger positivisme (altså tanken om at det kun er det som kan veies og måles som er virkelig), men pluralisme (altså et mangfold av perspektiver) som her holdes frem som vitenskapsideal. Samtidig gjelder de samme vitenskapelige krav om saklighet, redelighet, etterprøvbarhet og åpenhet på tvers av ulike fagfelt og på tvers av ulike personlige overbevisninger.

Faglighet og vitenskapelighet er altså ikke det samme som nøytralitet. Nøytralitet er nemlig umulig. Alle har vi våre livssynsbriller, og forfattere av fagtekster bør, der det er naturlig, gjøre rede for sitt livssynsperspektiv og hvordan dette farger forskning og fremstilling.

Men enhver som leser disse fagtekstene, har selvsagt også sine livssynsbriller. Ingen elev eller student møter for eksempel pensum i historie uten at det personlige livssynet er med på å prege forståelse og tolkningen av de ulike tekstene. Den forståelseshorisonen hver av oss tolker ny kunnskap gjennom, er dypest sett preget av grunnleggende verdier og holdninger. Livssynet danner altså hovedfargen i brilleglasset.

Hva så når det er det kristne livssynet som danner hovedfargen? Flere av artiklene i denne boka fokuserer på hvordan sentrale faglige temaer og spørsmål ser ut gjennom de kristne livssynsbrillene. Det er derfor viktig å forstå det kristne livssynet best mulig, både innholdsmessig og i forhold til hvilke konsekvenser det gir for tolkning og forståelse. I det følgende skal vi derfor se litt nærmere nettopp på dette.⁷

... Men romanforfatternes uenighet bunner alltid i noe så fundamentalt som livssyn – Alt avgjøres her, i selve utgangspunktet, motivet for å ville skrive, fortelle... Enten så tror man at det finns... evige spørsmål... som fortjener et svar... eller så tror man det ikke. Man foretar alltid et valg. Narratologi og livssyn er uadskillelige.

Jan Kjærstad

DET KRISTNE LIVSSYNET OG FAGENE

Det er mulig å beskrive kristen tro – eller det kristne livssynet – på en rekke ulike måter. Vi velger her å ta utgangspunkt i livssynsbegrepet, med fokus på de fire innholdselementene verdier, menneskesyn, virkelighetsforståelse og tro. Underveis i fremstillingen vil vi sammenligne med andre livssynsperspektiver, både for kontrastens og klarhetens skyld.

Verdier

Hva fremstilles som godt, rett og vakkert i det kristne livssynet? En god hjelp til å finne svar på dette spørsmålet, er å fokusere på de sentrale verdiene som klassisk kristen etikk på en særlig måte verner om innenfor ulike livsfelt.

Etikklæreren og presten Jens Olav Mæland fremhever følgende grunnleggende verdier her:⁸

- Vern om *menneskelivet* fra unnfangelse til naturlig død – menneskets unike verdi må ivaretas.
- Vern om menneskets *personlighet* («sjel») – menneskets indre liv må ivaretas og vår karakter må bygges.
- Vern om *ekteskapet* – menneskets seksualitet må ivaretas og utfoldes innenfor rammen av det livslange ekteskapet mellom én mann og én kvinne som ideal.
- Vern om menneskets ære – den enkeltes sunne anerkjennelse må ivaretas i fellesskap og samfunn.
- Vern om menneskets *eiendom* – enkeltmenneskers og gruppers eiendomsrett må ivaretas og forvaltes.
- Vern om *samfunnet* – staten (samfunnsfellesskapet) må verne sine borgere mot urett og må sette rett over makt.
- Vern om *kreativiteten* – kultur, medier, kunst og vitenskap må få utfolde seg i samfunnet og skal fremme det gode, det vakre og det sanne.
- Vern om *miljøet* – naturen må forvaltes av enkeltmennesker og fellesskap med ansvarlighet som Guds skaperverk.

Alle disse temaene er svært aktuelle i vår tid – både på samfunnsplanet nasjonalt og globalt, og i hverdagen og livet for den enkelte av oss. De diskuteres og behandles i ulike fag i skolen, og de debatteres stadig i mediene. Det er derfor

grunn til å merke seg hvordan et klassisk kristent etisk perspektiv verner om de mest sentrale verdiene innenfor de ulike livsfeltene.

Men hva har disse etiske verdiene fra klassisk kristen etikk med fag og vitenskap å gjøre? Her er det naturlig å nevne særlig følgende tre faktorer. *For det første* var kristen tro og etikk historisk sett en sentral inspirasjonskilde for framveksten av moderne vitenskap i Europa, ikke minst når det gjelder naturvitenskapen. *For det andre* viser kristne fagpersoner innenfor ulike fagfelt at kristen etikk er like gyldig og relevant i dag. Dette gjelder både i forhold til (a) motivasjon og begrunnelse for faglig og vitenskapelig innsats, (b) valg av grunnlagsperspektiver og (c) anvendelse av forskningsresultater. *For det tredje* ser vi stadig at ikke-kristne livssynsbriller er aktivt i bruk i faglig og vitenskapelig sammenheng. Da er det ikke minst tale om ulike sekulære etiske perspektiver. Dette bør utfordre kristne til å være åpne og tydelige med sitt ståsted, i respekt og med frimodighet.

Menneskesyn

Ulike verdier kan ofte føres tilbake til grunnleggende forskjeller i synet på mennesket. I flere av de andre artiklene i denne boka finner du klare eksempler på det, for eksempel i artikkelen *Menneskerettigheter i fortid, nåtid og fremtid*. Som vi så i skjemaet til Aadnanes ovenfor, er det nettopp menneskesynet og synet på om det finnes en åndelig virkelighet som danner de store skillene mellom ulike livssynsperspektiv.

Midt i vår hverdag er spørsmålet om hvilket syn vi har på mennesket både utfordrende, nærgående og vesentlig. Det er uløselig knyttet til vår opplevelse av identitet, og det påvirker hvordan vi tenker og føler både om oss selv og hverandre. Menneskesynet har konsekvenser for hvordan vi møter og behandler hverandre, hvordan vi behandler oss selv, hvilke valg vi tar, osv.

Samtidig er kunnskap om ulike menneskesyn viktig for å avdekke hvilke syn på mennesket som ligger under overflaten både i fagtekstene og i populærkulturen. Det kan derfor være klokt å gå nærmere inn på skjemaet med de ulike grunnleggende livssynstypene ovenfor. Det vil gi hjelp til å identifisere sekulære menneskesyn i tekstmangfoldet som omgir oss, så vel som hjelp til å gi begrunnelser for menneskets verdi med utgangspunkt i religiøse livssynsperspektiv.

Når vi her fokuserer på det kristne menneskesynet (som jo hører til innenfor gruppen av monoteistiske livssyn), ser vi at det kjennetegnes av at mennesket

Klassisk kristen etikk

brukes ofte om det å holde fast på Bibelens etikk som forpliktende også i dag, slik den kommer til uttrykk i de 10 bud. Luthers lille katekisme er et kjent eksempel på dette.

*You come of the
Lord Adam and the
Lady Eve, said Aslan.*

C.S. Lewis i *Prince Caspian*

er «overordnet» naturen, og at en er i et religiøst perspektiv. Dette kan utdypes på følgende måte:

Et klassisk kristent menneskesyn har sitt utgangspunkt i den bibelske grunntanken om hvem Gud er og hva han gjør. «Det spesifikke ved det kristne menneskesynet er at mennesket blir *forstått ut fra Guds gjerninger* med mennesket og verden.»⁹ Vi kan på denne bakgrunn uttrykke det kristne menneskesynet ut fra følgende fire holdepunkt:

- Mennesket er unikt, verdifullt og skal fremme det gode – fordi vi er *skapt* i Guds bilde.
- Mennesket er samtidig preget av selvopptatthet og tendensen til å gjøre det onde – fordi vi er *syndere* som har gjort opprør mot vår Skaper.
- Mennesket er *høyt elsket* av Gud – som sendte sin egen Sønn Jesus Kristus for å sone vår synd og dermed kunne gi den som tror på Jesus tilgivelse og rett til å være hans barn.
- Mennesket kan i troen på Jesus få *håpet som gave* – fordi vi av Gud er tiltenkt en plass på hans fremtidige nyskapede jord.

Dette betyr blant annet at vi som både skapte og syndere er preget av en merkelig dobbelthet. Vi gjenfinner dette klassiske kristne perspektivet i følgende utsagn i en av C.S. Lewis' bøker.

«'You come of the Lord Adam and the Lady Eve,' said Aslan.
'And that is both honour enough to erect the head of the poorest beggar, and shame enough to bow the shoulders of the greatest emperor in earth.'»¹⁰

Dette doble perspektivet på mennesket beskrives av mange kristne tenkere som et mer realistisk perspektiv – både i møte med populærkulturelle tekster og fagtekster – enn det vi finner i alternative religiøse og sekulære livssyn.

I denne sammenhengen er det også naturlig å kommentere «reduksjonisme» som tilnærming i forhold til menneskesyn. Med «reduksjonisme» mener vi det å hevde at alt ved mennesket kan forklares ved hjelp av én eller flere såkalte naturlige forklaringsmodeller, enten dette er biologiske, psykologiske eller sosiologiske forklaringer. I en slik tenkning reduseres mennesket til «ingenting annet enn (eksempelvis) biologi». Dermed gjøres det vold mot det faktum at vi trenger en rekke kompletterende tilnærminger for å forstå menneskets vesen,

motivasjon og handlinger. Vi er nemlig mangefasetterte som mennesker. Ikke minst derfor er breddeperspektivet i de fire bibelske holdepunktene som er nevnt ovenfor, stadig like aktuelle som livssynsbriller.

Virkelighetsforståelse

Svaret som gis på det grunnleggende spørsmålet om menneskets verdi, er nært knyttet til hva en holder for sant om virkeligheten. Bak de ulike menneskesynene ligger det nemlig ulike virkelighetsforståelser. Dersom alt som finnes, er materie, kan selvsagt ikke mennesket ha noen verdi utover det materielle. Dersom alt som finnes, har noe åndelig ved seg, må selvsagt mennesket også være åndelig.

Gjennom de kristne livssynsbrillene ser vi at hele universet er skapt av en uendelig og personlig Gud. Det er derfor personlighet og ikke natur / materie (slik som i naturalismen) som er det mest grunnleggende i vår tilværelse. Dermed lever vi ikke i et sekulært univers, men i et grunnleggende religiøst univers. Men vi må også understreke at religiøsitet i følge det kristne livssynet er vesensforskjellig både fra østlig religiøsitet (slik som i hinduismen eller i buddhismen) og fra vestlig nyreligiøsitet (slik som i «ukeblad-religiøsiteten»). Begge de to sistnevnte variantene kan betegnes som monistiske ('alt er ett') og som panteistiske ('gud i alt'), for igjen å knytte an til Aadnanes sitt skjema ovenfor.

Gjennom de kristne livssynsbrillene ser vi også at den personlige treenige Gud både er universets Skaper og Opprettholder, han er historiens Herre og alles rettferdige Dommer. Denne klassiske kristne oppfatningen av virkeligheten var en viktig impuls for den tidlige moderne vitenskapen. Forfatteren og kulturkritikeren Bjørn Are Davidsen formulerer den kristne virkelighetsforståelsen og dens grunnleggende betydning for hverdag og vitenskap på følgende måte:¹¹

«Virkelighetsforståelse som støtter både hverdag og vitenskap.

Hvis en personlig Gud finnes og vi er skapt i hans bilde, kan vi ha en begrunnet tro på bl.a. at

- Vi er rasjonelle vesener med fri vilje og kan dermed være både frie forskere, filosofer og fritenkere.
- Naturen har lovmessigheter som vi kan undersøke og forstå rasjonelt. Vitenskap er mulig og viktig.

Bjørn Are Davidsen

*Faith is the great cop-out,
the great excuse to evade the
need to think and evaluate
evidence.*

Richard Dawkins, prof. i Oxford

*Faith is not a leap in the
dark; it's the exact opposite.
It's a commitment based on
evidence.»*

John Lennox, prof. i Oxford

Illustrasjonsfoto: Shutterstock

- Kjærlighet, rasjonalitet og bevissthet er noe grunnleggende i universet, ikke kun overlevelsesmekanismer.
- Både mennesket (skapt i Guds bilde) og naturen (skapt av Gud) har høy egenverdi.
- Selv om det regner både på rettferdige og urettferdige, finnes det gyldige moralske målestokker, plikter og ekte forskjell på rett og galt.
- Bibelen, forstanden og samvittigheten gir kunnskap om virkeligheten og hvordan vi bør leve i den.
- Min personlighet er verdifull og varig, selv om den er blitt til ved evolusjon.
- Jeg kan få tilgivelse for å krenke Gud, mennesker og idealer i mine tanker, ord og gjerninger, og bli motivert for å rette opp dette hver dag. Guds kjærlighet driver meg til å elske min neste.»

Davidsons fyldige oppsummering viser at det kristne livssynet har spilt – og spiller – en sentral rolle. Som vi ser her, fungerer den kristne virkelighetsforståelsen både motiverende, begrunnende og veiledende for den enkelte kristne i møte med ulike fag og yrker.

Tro

Med livssynselementet *tro* er vi på selve grunnplanet i livssynsbegrepet. Som regel er nemlig ulike virkelighetsforståelser begrunnet i helt forskjellige premisser eller trosstandpunkt. Hvor forankrer en tilliten? Hvor finner en mening? Dette fjerde innholdselementet i begrepet livssyn ligger også innbakt i den siste definisjonen av livssyn («worldview») som litteraturviteren og livssynsteoretikeren James W. Sire lanserte i 2004, etter å ha arbeidet med livssynsspørsmål i mer enn tretti år:

«A worldview is a commitment, a fundamental orientation of the heart, that can be expressed as a story or in a set of presuppositions (assumptions which may be true, partially true or entirely false) which we hold (consciously or subconsciously, consistently or inconsistently) about the basic constitution of reality, and that provides the foundation on which we live and move and have our being.»¹²

Sire framhever her fire grunnleggende aspekter ved et livssyn: (a) livssynet vårt er som et indre kompass som vi styrer etter; (b) innholdet i livssynet kan formidles både som fortellinger og som påstander; (c) livssynet påstår noe om hvordan virkeligheten faktisk er; (d) livssynet både motiverer og begrunner vår livsførsel.

Det første livssynsaspektet som Sire nevner, er altså identisk med *tro*, som jo er det fjerde livssynselementet i «livssyn». Vi forstår her begrepet tro som det allmennmenneskelige behovet for å ha noe å feste vår grunnleggende tillit til i livet. Tro kan også uttrykkes som det stedet vi forankrer vår søken etter mening. Her har altså ikke tro med religiøsitet å gjøre, og derfor gir det mening når folk sier om seg selv at de har en ateistisk tro.

Med de kristne livssynsbrillene på, kan vi beskrive tro som tillit til Gud. Her har vi mye å lære av reformatorene på 1500-tallet. De peker på at tro som tillit viser seg på tre nivåer:

- 1) Tro er å ha *kunnskap* om Bibelens fortelling om Guds skaper- og frelseshandlinger, som på en særlig måte kommer til uttrykk i Jesus Kristus. Martin Luther og de andre reformatorene kalte dette trosnivået for «notitia» (latin for «kunnskap»).
- 2) Tro er å anse Bibelens fortellinger om Guds skaper- og frelseshandlinger som *sanne*, med andre ord å gi sin intellektuelle tilslutning til Bibelen. Dette trosnivået ble kalt for «assensus» (latin for «tilslutning») av Luther og de andre reformatorene.
- 3) Tro er å gi sin indre, forpliktende tilslutning til Gud Fader som Skaper, Jesus som Frelser og Herre, samt Den Hellige Ånd som Fornyer. Denne personlige overgivelsen kalte Luther og de andre reformatorene for «fiducia» (latin for «tillit») eller *hjertets frelsende tro*.

Dermed er tro ikke bare å vite noe eller å holde noe for sant, men altså å ha tillit til dette.

Gjennom de kristne livssynsbrillene ser vi at vi kan ha grunnleggende tillit til Den Treenige Gud som Skaper, Frelser og Fornyer. Ifølge klassisk kristen tro, er dette en tillit som bærer gjennom hele livet og som preger vårt syn på alt annet i livet. For å bruke Sires formuleringer, kan vi si at det kristne livssynet inviterer til en forpliktende indre tilslutning som gir et orienteringspunkt for hele livet.

Illustrasjonsfoto: Shutterstock

På denne bakgrunn kan vi forstå hvorfor Luther og de andre reformatorene understreket at kallet til å tjene Gud gjaldt alle kristne, ikke bare prester, mun-ker og nonner. Sosiologen og kulturkritikeren Os Guinness har skrevet mye om hvordan denne måten å forstå kallet på, har hatt en avgjørende innflytelse på vår europeiske historie. Slik forklarer han denne forståelsen av kall:

Kallet er sannheten om at Gud kaller oss til seg selv på en så avgjørende måte at alt vi er, alt vi gjør og alt vi har, får en spesiell hengivenhet, kraft og retning – levd ut som en respons på hans kall.¹³

Med de kristne livssynsbrillene på, ser vi altså at det er Gud som først kaller, – og han kaller den enkelte både til fellesskap med seg og til tjeneste for seg. Videre ser vi at både personene (*alt vi er*), oppgavene (*alt vi gjør*) og gavene (*alt vi har*) er inkludert i denne tjenesten. Dette skaper både hengivelse, kraft og retning.

Begrepet tro i vitenskapen

Tematikken tro og fag/vitenskap står sentralt i denne boka. Det er derfor viktig å være klar over at begrepet tro brukes på tre ulike måter i den sammenhengen:¹⁴

- 1) Tro kan brukes om *antakelser innenfor vitenskapen*, altså hypoteser som ligger til grunn for vitenskapelige resonnement. Slike hypoteser bør jo ha en stor grad av sannsynlighet for å vinne bred tilslutning.
- 2) Tro kan brukes om *antakelser som ligger til grunn for vitenskapen*, altså eksempelvis hvordan en kristen virkelighetsforståelse kan begrunne og motivere vitenskapelig innsats (se ovenfor).
- 3) Tro kan brukes om *antakelser om den ytterste virkelighet*, altså om virkeligheten dypest sett er upersonlig (med materien som den ytterste virkelighet) eller personlig (med Skaperen som den ytterste virkelighet).

DANNELSEN OG TENKNINGEN

Vi pekte tidligere i artikkelen på at livssynsdanningen varer livet ut, og at det personlige livssynet berører det dypeste i oss. Livssynet angår alle sider ved livet, det har både med følelser, engasjement og tanker å gjøre. Når vi nå skal se nærmere på dannelsen og tenkningen, understrekes det ytterligere at vi er hele mennesker, og at tenkningen på en særlig måte har med dannelse og modning å gjøre.

Utdanning som modning

Ungdomstiden omtales som en lete- og søke-fase. Her skal en finne sin egen rolle, sin egen vei og sitt eget ståsted, i møte med foreldre, venner og samfunnet i stort. Som ung er en på vei til å sosialiseres inn i voksensamfunnet. Valg av utdanning og yrkesvei er naturlig nok en viktig del av dette bildet, og det sies ofte at utdanning har dannelse som målsetning. I følge Kunnskapsløftet, er sluttmålet med skolegangen at den enkelte elev skal ha blitt utfordret til å realisere seg selv på en måte som kommer fellesskapet til gode, og fostre menneskelighet for et samfunn som er i stadig utvikling. Studier og faglig arbeid skal altså bidra til å skape selvstendige, reflekterte og modne voksne samfunnsborgere.

Her ligger oppdragelse, læring, utvikling, modning og dannelse implisitt. Spørsmålet er imidlertid hva den enkelte elev internaliserer – gjør til sitt – av verdier, holdninger og synspunkter, og hvilken karakterdannelse som skjer i løpet av skoletiden. Samtidig er jo læring en livslang prosess, og derfor bør dannelsen også vise seg i en vilje til aktiv læring og faglig refleksjon også etter fullført formell utdanning.

Møtet med ulike tekster står sentralt både i formelle og uformelle læringsprosesser. Vi har i denne artikkelen understreket at ingen tekster er nøytrale, dermed heller ikke fagtekstene, som det er mange av gjennom 13 års skolegang. Møtet med disse fagtekstene påvirker altså vårt personlige livssyn. Utfordringen er å være bevisst på dette og våge å tenke og vurdere med utgangspunkt i livssynsaspektet.

Som del av jubileumboka for Danielsen skole 80-årsjubiléum, er denne artikkelen primært rettet mot tredjeklassinger ved kristne videregående skoler. Uavhengig av personlig ståsted, møter alle elevene ved slike skoler det kristne

Kritisk tenkning innebærer ikke surhet, opposisjonstrang eller dømmesyke. Kritisk tenkning betyr kun å undersøke ulike saksforhold på en selvstendig og systematisk måte.

Human-Etisk Forbund

livssynet gjennom kristendomsfaget (første og andre klasse) og på ulike måter i skolemiljøet. Mange vil også ha møtt kristen tro gjennom konfirmasjonsundervisning. På en eller annen måte vil disse møtene ha hatt innvirkning på modning, tenkning, karakterdanning så vel som personlig livssynsdannning.

Våg å tenke kritisk!

Vi står i stadig dialog med de tekster vi møter i hverdagen, enten dette er fagtekster eller populærkulturelle tekster. Uansett type tekst, trenger vi å bli mer bevisst kritiske. Dette gjelder ikke minst i forhold til det som formidles som spor av livssyn under overflaten i de ulike tekstene.

I denne avsluttende delen av artikkelen, vil vi oppmuntre til å våge å tenke kritisk i møte med fag, fagtekster og fagpersoner.^[ii] Vi er overbevist om at dette bidrar til en større personlig bevissthet i møte med fag og yrke, noe som dermed også bidrar positivt til den personlige dannelsen. I det følgende gir vi derfor fem sentrale råd for hvordan tenke mer bevisst kritisk i møte med ulike fag. Vi er overbevist om at det å praktisere disse rådene kan komme til å endre ditt forhold til fag, fagtekster og fagpersoner på en positiv – og kanskje endog overraskende – måte.

For det første vil vi oppmuntre den enkelte - som elev, kommende student og yrkesutøver - til en *større bevissthet om hvilke livssynsperspektiver som preger viktige fagbøker, sentrale forelesere og aktive yrkesutøvere*. Denne bevisstgjøringen bør gjelde alle fire livssynsnivåene:

- Verdioppfatninger – hva fremstilles som godt, rett og vakkert?
- Menneskesyn – hva sies om menneskets verdi og særpreg og om menneskelivets mål og mening?
- Virkelighetsforståelse – hva sies om virkeligheten, døden og evigheten?
- Tro – hvor forankres tilliten og søken etter mening?

For det andre vil vi oppmuntre den enkelte - som elev, kommende student og yrkesutøver - til å stille *kritiske og konstruktive spørsmål til hele temafeltet tro, fag og yrke*. Gjennom dette kan en bli mer bevisst både andres livssyn og sitt eget. Dette gjelder selvsagt på flere arenaer:

På den faglige arenaen er det viktig å engasjere seg ved å stille spørsmål, enten dette gjelder i sin egen lesing, i kollokviégrupper eller på seminarer og forelesninger. Dyktige og trygge forelesere er åpne for tilbakemeldinger og synspunkter.

På vennearenaen trenger en nære medspillere som både kan oppmuntre, korrigere og gi gode råd. Venner som har noe mer erfaring både i forhold til studier og yrke, er verdifulle her.

På menighetsarenaen trenger ungdomsledere og forkynnere å bli utfordret til å gi ærlige svar på ærlige spørsmål, selv om en her ikke alltid kan forvente fullstendig faglig forankring.

På familiearenaen er det fint dersom en kan være åpen i møte med foreldre og søsken om aktuelle temaer som drøftes og reflekteres. Åpne samtaler på tvers av generasjonene om temaer fra de unges studier og yrkesarenaer, er av stor verdi.

For det tredje vil vi oppmuntre den enkelte - som elev, kommende student og yrkesutøver - til *ikke å nøye seg med påstander, men å søke etter begrunnelser*. Dette gjelder særlig i møte med aktuelle og sentrale livssynsspørsmål, på alle fire nivåene. Det å gi begrunnelser for et livssynsstandpunkt, kalles apologetikk, eller trosforsvar.

Det er viktig å merke seg at det selvsagt finnes apologeter for ethvert trosstandpunkt og apologetikk i enhver livssynstradisjon. Fagpersoner og yrkesutøvere som flagger et livssynsstandpunkt, må forvente seg at spørsmål om begrunnelse kommer fra studenter, kollegaer og omverdenen. Siden livssynsnøytralitet er umulig, er det ønskelig med mest mulig åpenhet rundt både ståsted og begrunnelser.

For det fjerde vil vi oppmuntre den enkelte - som elev, kommende student og yrkesutøver - å *orientere seg i aktuell verdi- og livssynsdebatt*. Eksempelvis er det naturlig å vite noe om både «de nye ateistene» og «de nye teistene».

De såkalte «nye ateistene», med Oxford-professoren Richard Dawkins som den mest kjente representanten, hevder at religion er overtro som en må ta avstand fra med utgangspunkt i vitenskapelig kunnskap. De påstår videre at religiøs tro ikke bare er feilaktig, men farlig, fordi religion og særlig kristen tro (ifølge de nye ateistene) er undertrykkende, konfliktskapende og antivitenskapelig.

Det anbefales å bli bedre kjent med disse sekulære tenkerne, men også med hvordan ledende kristne fagfolk (slik som eksempelvis Oxford-professoren John Lennox) svarer på kritikken fra denne innflytelsesrike gruppen av ateistiske opinionsdannere.¹⁵

De såkalte «nye teistene»¹⁶ er fagpersoner særlig innenfor filosofifaget, som har latt seg inspirere av den innflytelsesrike amerikanske kristne filosofen Alvin Plantinga. Denne gruppen kristne tenkere er økende, og vel verdt å kjenne til. De hevder at det kristne livssynet er et like legitimt utgangspunkt og like godt grunnlag for faglig arbeid og yrkesutøvelse som ethvert sekulært livssynsperspektiv (slik som for eksempel ateisme eller agnostisisme). Grunnen til dette er ikke minst deres overbevisning om at all sannhet er Guds sannhet. Teologen og filosofen William Lane Craig uttrykker dette slik: «Vårt mål bør være å se hvordan vårt fagområde passer inn i Guds helhetlige sannhet. Da må vi være forberedt på å tenke kristent om det området vi er spesialister på.»¹⁷

For det femte vil vi oppmuntre den enkelte - som elev, kommende student og yrkesutøver - til å *ha tilstrekkelig kunnskap om den kristne kulturarven*. Her tenker vi på hvordan kristne verdier og det kristne menneskesynet gjennom historien har inspirert til strategisk samfunnsinnsats. Ikke minst ser vi dette i omsorg for utstøtte, fattige, syke og slaver, både på det personlige og det institusjonelle planet. Men vi ser det også i overbevisningen om at retten står over makten, og at den etablerte makten derfor kan og må kritiseres når overgrep skjer og urett settes i system. Den kristne kirke har her en profetisk arv som må forvaltes også i møte med urett i vår tid, enten det gjelder fattigdomsbekjempelse, miljøsaken eller abortdebatten.

I norsk sammenheng er den kristne kulturarven i nyere tid også knyttet til innflytelsen fra Hans Nielsen Hauge, som både var opphavsmann til vekkel- ses- og bedehusbevegelsen og til samfunnsbygging og entreprenørskap ut fra kristne verdier. Artikkelen *Verdibasert ledelse – leder til nye verdier* gir et godt bilde av Hauge. I den haugianske bevegelsen finner vi også mange av røttene og mye av inspirasjonen til den kristne friskolebevegelsen, med dagens kristne videregående skoler som sentrale representanter.

Med disse fem punktene som utgangspunkt, inviterer vi den enkelte elev – som kommende student, fagperson og yrkesutøver – til «å tenke selv». Når det gjelder våre verdier og våre trosoppfatninger, må vi nemlig alle ta våre egne valg. Men disse veivalgene skjer ikke i et vakuum. Bevisst og ubevisst tas de i dialog med tekstmangfoldet og medmenneskene rundt oss.

Livssynsdanning er derfor ikke noe privat, men det er noe dypt personlig. Det er vår forhåpning at ett eller flere år ved en kristen videregående skole har vært et positivt og vesentlig bidrag i den personlige livssynsdanningen.

BIBLIOGRAFI

- CRAIG, WILLIAM LANE & PAUL M. GOULD. 2007. *The Two Tasks of the Christian Scholar. Redeeming the Soul. Redeeming the Mind.* Wheaton: Ill.: Crossway
- DAHLE, MARGUNN SERIGSTAD. 2002. *På sporet av livssyn. Utvikling og utprøving av et analyseverktøy – med ungdom som case.* Bergen: NLA. [Hovedfagsoppgave i kristendomskunnskap]
- DAHLE, MARGUNN SERIGSTAD OG LENA SKATTUM (RED.). 2010. *Manus for livet? Film som verktøy i trosopplæringen* Oslo: IKO-forlaget / Damaris Norge
- DAHLE, MARGUNN SERIGSTAD. 2012. «Forskningsprosjektet '10-25' – i religionspedagogisk perspektiv», *Theofilos*, 2012, nr. 2, s. 28-48.
- DAVIDSEN, BJØRN ARE. 2012. *Svar på tiltale. Nye ateister. Gamle anklager. Gode grunner for tro* Oslo: Lunde Forlag
- ENDSJØ, DAG ØISTEIN OG LIV INGEBORG LIED. 2011. *Det folk vil ha. Religion og populærkultur.* Oslo: Universitetsforlaget
- GUINNESS, OS. 2003. *The Call: Finding and Fulfilling the Central Purpose of Your Life* Nashville: Thomas Nelson
- MÆLAND, JENS OLAV. 1993. *På livets side. Kristen etikk i perspektiv* Oslo: Luther Forlag, 1993
- SIRE, JAMES W. 2004. *Naming the Elephant. Worldview as a Concept.* Downers Grove, Ill: InterVarsity Press.
- SIRE, JAMES W. 2009. *The Universe Next Door. A Basic Worldview Catalog.* Downers Grove, Ill: IVP Academic. (5. utg.)
- SKRUNES, NJÅL. 1994. «Det kristne menneskesynet. Dets betydning for kristen skolevirksomhet», i T. Flateby (red.) «*Et privilegium å være lærer!*» *Om den kristne friskolen. Minneskrift for Finn Andersen* Oslo: Luther Forlag, s. 105-120.
- WILKENS, STEVE OG MARK L. SANDFORD. 2009. *Hidden Worldviews. Eight Cultural Stories That Shape Our Lies.* Downers' Grove: InterVarsity Press
- AADNANES, PER M. 2012. *Livssyn* Oslo: Universitetsforlaget, 4. utg.

Noter

1. <http://www.vg.no/musikk/artikkel.php?artid=10013676> (Lastet ned 02.02.2013)
 2. Se særlig Bjørn Are Davidsen, *Da jorden ble flat. Mytene som ikke ville dø* (Oslo: Luther, 2010). Davidsen har også en aktuell, innsiktsfull og velbesøkt blogg om tro, myter og vitenskap som varmt anbefales: <http://dekodet.blogspot.no/>
 3. De tre hoveddelene i denne artikkelen er en videreutvikling og anvendelse av det tredelte konseptet «tolkning, undervisning og oppdragelse» i Dahle 2012.
 4. Se Aadnanes 2012: 11-74 og Dahle 2002:6-45.
 5. Se Aadnanes 2012 og Endsjø Lied 2011
 6. Aadnanes 2012:73.
 7. For en nøye gjennomgang av andre sentrale livssyn, se James Sire *The Universe Next Door*
 8. Mæland 1993. I tillegg til de syv verdier som her er nevnt, legger Mæland til en åttende verdi: «Kirken: Vern om de helliges samfunn» (s. 264-284)
 9. Skrunes 1994:107.
 10. C.S Lewis, *Prince Caspian in The Chronicles of Narnia*. London: Harper Collins, reprint 1998 (s. 416)
 11. Davidsen 2012:63.
 12. Sire 2004:122.
 13. Oversatt fra Guinness 2003:29.
 14. Se <http://larsdahle.no/tro-pa-tre-nivaer/>.
- [ii] Den samme kritiske tilnærmingen er like viktig i møte med mangfoldet av tekster i populærkulturen. Vi anbefaler her særlig Damaris-ressursene Kulturvinduet.no, CultureWatch (www.damaris.org/cw) og Snakkotro.no.
15. Her anbefales særlig den informative og engasjerende debatten *The God Delusion Debate* (Alabama, 2007) mellom Oxford-professorene Richard Dawkins og John Lennox: <http://www.fixed-point.org/index.php/video/35-full-length/164-the-dawkins-lennox-debate>.
 16. Dette fenomenet er ett viktig eksempel på det som i norsk samfunnsdebatt er blitt omtalt som at «Gud er tilbake». Debatten er fanget opp i *Gud er tilbake* (Oslo: Frekk Forlag, 2013), en debattbok i regi av den kristne tankesmien *Skaperkraft* med Silje Kvamme Bjørndal og Karl Inge Tangen som redaktører.
 17. William Lane Craig, «Concluding thoughts on the two tasks», i Craig & Gould 2007:184.

Om forfatteren

Margunn Serigstad Dahle (f. 1960) er høgskolelektor ved NLA Mediehøgskolen Gimlekollen. Hun er utdannet cand.philol. med hovedfag i religionspedagogikk.

